

FENOMEN KOLEKCIONARSTVA KROZ PRIČU O ISTVAN / STJEPANU,
STEFANU / MEZO / 1877 - 1967 /

COLLECTING, AS SEEN THROUGH THE STORY OF ISTVAN MEZO
(1877-1967)

Abstract:

It is more than 45 years since the great collector Istvan Mezo donated his collection to the Museum of the Sarajevo: an extremely heterogenous collection of artefacts assembled by Mezo throughout his life and donated as a whole to the Museum.

Recognizing the human passion to collect, and how it compares with the basic function of a museum, many authors have discussed the issue, all of whom agree that it forms the basis of what museums are about, and that it should be encouraged, for no matter how systematically museums may approach their task, they can never cover the entire cultural heritage.

Sažetak:

Prošlo je više od 45 godina od kada je veliki kolekcionar, Istvan Mezo, predao svoju zbirku Muzeju grada Sarajeva. Radi se o veoma heterogenom materijalu, koji je Mezo prikupio tokom svog života i kao cjelinu donirao Muzeju.

Prepoznavajući važnost ljudske potrebe za sakupljanjem i upoređujući je sa osnovnom muzejskom djelatnošću, veliki broj autora je do sada razmatrao ovo pitanje. Svi se slažu da ona predstavlja osnov muzejske djelatnosti, da je treba podsticati, jer bez obzira koliko bio sistematičan rad muzeja oni ne mogu obuhvatiti cjelokupno kulturno nasljeđe.

Ta iskonska potreba čovjeka za sakupljanjem stara je gotovo koliko i čovječanstvo. Na početku, usmjerena samo na preživljavanje, vremenom se kultivisala i poprimala različite oblike i dimenzije. Od najstarijih vremena pojedinci su iz želje za prestižom, zbog vlastitog afiniteta, interesa ili prosto zadovoljstva počeli stvarati svoje zbirke. Većinom je to bio neselektivna, naivan, sakupljački rad, jednom riječju - hobi. Ali upravo ta djelatnost predstavlja osnov muzejskog i galerijskog rada i nukleus ovih institucija. Historija muzeologije pokazuje da svaka kolekcija, bez obzira koliko bila mala i beznačajna, jeste potencijalno novi muzej. Na početku, akt prikupljanja je bio posljedica iracionalnih motiva da bi ubrzo poprimio ekonomsku konotaciju, i na kraju kulturnu, koja je za muzejsku djelatnost najznačajnija. Prvi podaci o prikupljenoj zbirci stižu sa Bliskog istoka, 1176. p.n.e. kad Elamiti pljačkaju Babilon i blago prenose u grad Suzi, želeći pokazati ratni uspjeh i moć svog kralja. Zatim, dragocjenosti pronađene u egipatskim grobnicama, te dobro poznate riznice u staroj Grčkoj. Te riznice su bila mjesta na koja su se odlagali mnogobrojni darovi, koja su imali čuvare sa zadatkom da brinu i povremeno posjeti pokažu sakupljene vrijednosti. Što je najznačajnije rađeni su precizni popisi sa opisom predmeta, imenom donatora, kao i selekcija - na način da su čuvani vrijedniji primjerci a oni manje atraktivni su zakopavani kao žrtveni darovi.

Pojava muzeja veže se za helenizam, s tim da je muzej bio središte kulturnih, umjetničkih i naučnih stvaralaca sa zadatkom da sačuva kolektivno pamćenje. Sakupljanje je intrigantna djelatnost jer se ne zna njegov stvarni razlog i uzrok, kolekcija se ne može do kraja popuniti. Dakle, to je uvijek nedovršena priča, a na takav fenomen se može gledati i kao na «bijegstvo» iz svakodnevnog života u jedan drugi, po našim željama stvoreni, svijet. To je dijalog između

prošlosti i budućnosti, između čovjeka i predmeta, način da se zapamte određene pojave, mjesta, osobe... Kada ne bi bilo nečeg što nas podsjeća, uspomene bi vremenom iščezle. Sakupljanje se nalazi negdje između želje i potrebe, emocije i razuma. I uvijek je to inicijativa jednog čovjeka. U ovom slučaju Istvan Stjepana Stefana Meze.

Čovjek sa tri imena i najmanje dvije domovine, a slobodno ga možemo nazvati građaninom svijeta, kojeg je gotovo cijelog proputovao. Sa tih putovanja donosio je brojne uspomene koje su ostajale kao svejedočanstvo o vremenu koje je prošlo. Vremenu, koje je nastojao sačuvati materijalno ga potkrepljujući raznovrsnim predmetima. Svako od nas prošao je «sakupljačku» fazu u životu, od koje rijetko ostane neki trag: poneka sličica, salveta, značka, novčić... Samo rijetki od nas sačuvaju to dijete u sebi, obogaćujući svijet i sve nas takvom djelatnošću.

Takav je bio Istvan Mezo.

Rođen je u malom mjestu, pored Kečkemeta, u Mađarskoj. U Budimpešti je završio školu za konobara i počeo raditi u jednom budimpeštanskom restoranu. I otprilike u to vrijeme, Mezo počinje sa aktivnošću koja će ubrzo postati njegova najveća strast i ljubav. Naime, posmatrajući gosta koji je prilikom izlaska iz restorana ponio jelovnik kao uspomenu na boravak u njemu, Mezo počinje sakupljati jelovnike. Za pretpostaviti je da ga je taj motiv «vodio» svijetom, od grada do grada, od hotela do hotela, i napokon doveo do Sarajeva. Ne zna se da li se «napio vode sa Baščaršije», ali se zna da je neumorni putnik, tu konačno, spustio svoje kofere i odlučio predahnuti.

Zašto je izabrao baš Sarajevo? Možemo samo pretpostaviti! Možda je u njemu osjetio taj nadaleko prepoznatljivi spoj Istoka i Zapada koje je upoznao putujući, a kao kolekcionar nastojao sačuvati uspomenu o doživljenome? Ili ga je gostoprimstvo Sarajlija vezalo za ovaj grad? Možda su u njemu golubovi najpitomiji? Ovo su samo neka od pitanja na koje ne znamo odgovor, a tiču se Meze.

Nigdje se ne spominje podatak da je bio oženjen, mada na poledini jedne fotografije stoji napisano: «Supruga i dijete S.M.» ali odmah pored je veliki znak pitanja. Bilo bi gotovo nemoguće dijeliti ljubav i energiju, kad je bila usmjerena samo na jednu stranu: upoznati, prikupiti, sačuvati što više, što raznovrsnije i rjeđe. I sve je bilo podređeno tom cilju.

Napustivši Budimpeštu, u Parizu počinje raditi kao prodavač novina. Pere posuđe u restoranima i vrlo brzo počinje raditi posao konobara u pariškim hotelima. Čini se da je Mezo birao i mijenjao zaposlenje vođen impulsom kolekcionara. Bilo je potrebno uvijek biti na izvoru, slobodan za putovanja, nevezan porodičnim ili drugim vezama, koje bi ograničavale ili na bilo koji način sputavale neumornog putnika u njegovim nakanama. Putujući, sklapao je poznanstva sa ljudima sličnih interesovanja koji su mu stalno slali nove primjerke jelovnika, kojima se uvećavala kolekcija i sreća ovog čovjeka. Mezo je, najvjerojatnije, najveći kolekcionar jelovnika na svijetu.

Zbog njih je bio spreman «prepješačiti» centralnu i sjevernu Afriku, Japan, Rusiju. Došao je i do perzijskog cara od kojeg je na poklon dobio rijetke primjerke jelovnika. Nošen željom za posjedovanjem rijetkih i neobičnih jelovnika, Mezo je obećao brak dvorkinji sa ruskog dvora, kako bi došao u posjed jelovnika sa svećenog ručka povodom krunisanja ruskog cara. I to su sigurno najljepši i najneobičniji jelovnici do kojih je uspio doći; veliki, bogati i moćni kao i carska Rusija tog vremena.

Nasuprot njima, u ovoj kolekciji nalaze se primjerci elegantnih i prefinjenih jelovnika kao onaj kojim se služila francuska glumica Sara Bernar, datiran 21.9.1911. ili primjerak jelovnika pravljenog povodom osamdesetog rođendana cara Franje Josifa. Pomenula bih još trodimenzionalne jelovnike u obliku jajeta, jabuke. Sa ponosom ističem da sarajevski jelovnici ljepotom dizajna i atraktivnošću nimalo ne zaostaju za evropskim jelovnicima tog vremena.

Kada smo počeli gubiti korak sa Evropom, ostavljam drugima u razmatranje. Nama ostaje činjenica da je Mezo prenio dio te Evrope u Sarajevo i tu ga zauvijek ostavio.

Oko 4000 jelovnika, različite starosti, porijekla i namjene čini samo dio sveukupne kolekcije koju je Mezo 1961. godine, uz simboličnu novčanu naknadu, predao Muzeju grada Sarajeva. Pored jelovnika, u zbirci se nalaze umjetničke slike, primjerci porculanskog posuđa, satovi, oružje, dijelovi namještaja, fotografije, pa čak i kutije šibica, ti gotovo bezvrijedni, potrošni predmeta, koji u kolekciji Istvane Meze dobijaju poseban značaj s obzirom na brojnost, starost, porijeklo i poruku sa pojedinih primjeraka. Posmatrajući više od 450 komada sakupljenih šibica, vraćamo se u vrijeme značajnih sportskih natjecanja, saznajemo kako je «Borac» iz Travnika reklamirao svoje proizvode prije četrdeset i više godina, koji je deterdžent tada bio najpopularniji ili koja je marka radio aparata tada bila hit. Danas, u vremenu računara i divovskih plakata ove reklamne poruke djeluju prevaziđeno, nemoćno - kao i predmeti na kojima su odštampani. Ali tako jasno ocrtavaju duh vremena u kojem su nastali, njegove vrijednosti i specifičnosti, a to su kategorije na koje muzejska djelatnost računa. Snaga muzeja leži u mijenjanju percepcije i izazivanju emocija, empatije - mnogo više nego u usađivanju novih činjenica.

Devet godina poslije njegove smrti, sudskom odlukom Mezeova zaostavština je dodijeljena njegovim sestričnima koje su živjele u Mađarskoj. Kada su otvorena vrata prostorije u kojoj su se čuvale Mezeove stvari konstantovano je da je gotovo sve propalo usljed vlage i neadekvatne brige. Samo je numizmatička zbirka zadržala vrijednost i ponuđena je na prodaju.

Kao da je pretpostavio kakva bi sudbina mogla zadesiti njegovu kolekciju Mezo ju je na vrijeme predao u sigurne ruke. Nažalost, ni Muzej kao ustanova koja prije svega treba da prikuplja i adekvatno čuva, pa tek onda da obrađuje i izlaže bogatstva koja se nalaze u njemu, nije bila u stanju do kraja ispoštovati ove osnovne, muzeološke principe. Već više od 45 godina zaostavština Istvana Meze «leži» u Muzeju Sarajeva nedostupna onima kojima je namjenjena i poklonjena. Istina, davne 1961. godine, kada je Zbirka «ušla» u Muzej napravljena je izložba na kojoj se mogao vidjeti dobar dio onoga što je Mezo sakupio i poklonio Sarajevu. I još u par navrata Sarajlije su mogle vidjeti dio Mezeove kolekcije, ali nikada u cjelini, sređenu i adekvatno muzeološki obrađenu, a mnogi od njih su bili itekako zainteresovani za život i djelo ovog čovjeka. Među njima ima još onih koji se sjećaju «kralja golubova» sa prepoznatljivom francuskom kapom, kariranom košuljom i obaveznom leptir mašnom i njegovog druženja sa omiljenim pticama.

Priča o Istvanu Mezi bi bila nepotpuna da se ne pomene još jedna velika ljubav ovog zanimljivog čovjeka. Ljubav prema golubovima. Želeći objediniti te dvije velike strasti Mezo je svoju kolekciju htio predati Društvu za zaštitu pernatih životinja, ali takvo udruženje u Sarajevu nije postojalo.

Još za svog života, Mezo je bio atrakcija, naročito strancima koji su posmatrali svakodnevni ritual hranjenja golubova upotpunjen mnogobrojnim poljupcima. Svaki dan, bez obzira na vrijeme i njegove ćudi, Mezo je tačno petnaest minuta do dvanaest sati izlazio da nahrani ptice, koje su ga prepoznavale i slijetale mu na ruke i ramena.

Interes građana ovog grada dokazuju i mnogobrojni novinarski članci napisani još za vrijeme života, a naročito nakon smrti velikog kolekcionara kada se javila ideja o postavljanju spomenika na mjestu gdje je Mezo živio, Titova ulica br. 37, preko puta legendarne kafane «Park». Dubrovački kipar, Marjan Kocković, bio je spreman besplatno uraditi skulpturu u prirodnoj veličini ali na žalost do realiziranja ove ideje nikada nije došlo. Da je spomenik napravljen, vjerujem da nikad ne bi bio usamljen. Mezeovi golubovi to ne bi dozvolili...

Također mislim da je to bio i dug prema čovjeku koji je sav svoj imetak i energiju ulagao u ono što je postalo opšte dobro ovog grada. Kao što je sam Mezo bio njegovo prepoznatljivo obilježje. Na onima iza njega je da to ostane zauvijek...